

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА

Кафедра історії України та спеціальних історичних дисциплін

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор

(Майя НІКОЛАЄВА)

2022 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
УКРАЇНА В НАЦІОНАЛЬНОМУ ТА СВІТОВОМУ
ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ

Рівень вищої освіти: Другий (магістерський)

Галузь знань: 03 Гуманітарні науки

Спеціальність: 032 Історія та археологія

Освітньо-професійна програма: Історія та археологія

Робоча програма навчальної дисципліни «Україна в національному та світовому інтеграційних процесах». Одеса: ОНУ, 2022. 20 с.

Розробник: Новікова Людмила Володимирівна, кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри історії України та спеціальних історичних дисциплін.

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри історії України та спеціальних історичних дисциплін

Протокол № 1 від “ 5 ” вересня 2022 р.

Завідувач кафедри _____ (підпис) Олена БАЧИНСЬКА (Ім'я ПРІЗВИЩЕ)

Погоджено із гарантом ОПП «Історія та археологія»

_____ (підпис) Олена СМІНТИНА (Ім'я ПРІЗВИЩЕ)

Схвалено навчально-методичною комісією (НМК) факультету історії та філософії

Протокол № 1 від “ 6 ” вересня 2022 р.

Голова НМК _____ (підпис) Галина ЛЕВЧЕНКО (Ім'я ПРІЗВИЩЕ)

Переглянуто та затверджено на засіданні кафедри історії України та спеціальних історичних дисциплін

Протокол № 1 від “ 28 ” серпня 2023 р.

Завідувач кафедри _____ (підпис) Олена Бачинська (Ім'я ПРІЗВИЩЕ)

Переглянуто та затверджено на засіданні кафедри _____

Протокол № _____ від “ _____ ” _____ 20 _____ р.

Завідувач кафедри _____ (підпис) _____ (Ім'я ПРІЗВИЩЕ)

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, спеціалізація, рівень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни	
		<i>очна форма навчання</i>	<i>заочна форма навчання</i>
Загальна кількість: кредитів – 4 годин – 120 змістових модулів – 4	Галузь знань	<i>Обов'язкова дисципліна</i>	
	<u>03 Гуманітарні науки</u> (шифр і назва)		
	Спеціальність	<i>Рік підготовки:</i>	
	<u>032 Історія та археологія</u> (код і назва)	1-й	1-й
	Спеціалізації:	<i>Семестр</i>	
	_____	2-й	1-й, 2-й
	(назва)	<i>Лекції</i>	
	Рівень вищої освіти:	20 год.	год.
	<u>Другий (магістерський)</u>	<i>Практичні, семінарські</i>	
		20 год.	–
		<i>Лабораторні</i>	
		–	–
		<i>Самостійна робота</i>	
	80 год.	108 год.	
	Форма підсумкового контролю: залік		

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета навчальної дисципліни полягає у **формуванні у студентів** понять стосовно особливостей внутрішньої консолідації українського суспільства в різні періоди історії й під впливом дії певної системи чинників, з акцентом на формуванні історичних підвалин та власне української модерної нації, а також у формуванні уявлення щодо включення України на різних історичних етапах до особливих цивілізаційних плит, для яких властиві оригінальні конфігурації міжнародних відносин, які, водночас, опираються на елементи історичної традиції та спадкоємності.

Завдання навчальної дисципліни: опрацювати основну джерельну базу та історіографію, висвітлити методологічні основи курсу, ознайомити з необхідним категоріальним апаратом, дати уявлення про окремі чинники внутрішніх національних інтеграційних процесів, висвітлити у хронологічній послідовності специфіку зовнішньої інтеграції України.

Процес вивчення дисципліни спрямований на формування елементів наступних **компетентностей**:

Інтегральна компетентність: Здатність розв'язувати складні задачі дослідницького та/або інноваційного характеру в галузі історії та археології.

а) загальних (ЗК): здатності спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня (з експертами з інших галузей знань/видів економічної діяльності) (ЗК05); здатності працювати в міжнародному контексті (ЗК06); цінуванню та повазі різноманітності та мультикультурності (ЗК08);

б) спеціальних (фахових, предметних) компетентностей (СК): здатності виявляти специфіку в підходах до вирішення проблем в галузі історії та археології представників різних наукових напрямів та шкіл, критично осмислювати новітні досягнення історичної науки (СК04); здатності здійснювати експертний аналіз в предметній області (СК06); здатності працювати в міжнародному контексті і реалізовувати спільні проєкти у сфері історії та/або археології з європейськими та євроатлантичними інституціями (СК08).

Програмні результати навчання (ПРН):

Аналізувати теоретичні та методологічні проблеми сучасної історичної науки, критично оцінювати стан проблеми та результати останніх досліджень (ПР01); застосовувати у професійній діяльності у сфері історії та археології сучасні цифрові інструменти і технології для пошуку, збереження і оброблення інформації, у тому числі для виконання наукових досліджень і реалізації освітніх та інноваційних проєктів (ПР04); розширювати актуалізовану джерельну базу за рахунок введення до наукового обігу архівних джерел, опрацювання фондів музеїв, участі у наукових й археологічних експедиціях тощо (ПР08); здійснювати професійну діяльність та експертне консультування з актуальних проблем історії та археології, міжкультурної комунікації, архівної, музейної та пам'яткоохоронної діяльності (ПР10); актуалізувати набуті знання, вміння та навички під час професійної комунікації з представниками інших наук, а також з представниками органів державної влади, місцевого самоврядування та засобів масової інформації (ПР11).

У результаті вивчення навчальної дисципліни здобувач вищої освіти має:

знати:

основні та актуальні проблеми тематики даного курсу; теоретичні питання курсу, необхідну термінологію та підходи; необхідний фактичний матеріал; особливості внутрішніх (національних) інтеграційних процесів в Україні; роль і місце України у світових інтеграційних процесах;

вміти:

творчо осмислювати відповідний матеріал і робити висновки з вивченої теми; застосовувати теоретичне підґрунтя, в тому числі міждисциплінарні підходи та дані, для формулювання дослідницьких проблем; виявляти загальні тенденції та особливості національних інтеграційних процесів в Україні; виявляти загальні тенденції та особливості зовнішніх інтеграційних процесів, учасником яких історично виступає Україна; застосовувати отримані знання в практичній діяльності, сприяти розвитку суспільного діалогу та поширенню інтеграційних ідей; використовувати сучасні технічні засоби, інформаційні системи та інституції; осмислювати актуальні проблеми внутрішньої та зовнішньої інтеграції України та сприяти їх рішенню через

надання органам влади, самоврядування чи громадським спільнотам необхідної інформації та аргументованих і виважених рекомендацій; розуміти еволюцію геополітичного простору, що безпосередньо стосується України.

3. Зміст навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Загальні тенденції національних інтеграційних процесів в Україні.

Тема 1. Вступ до вивчення внутрішніх інтеграційних процесів в Україні як національних. Теоретичні та загальні питання.

Головні методологічні підходи та категоріальний апарат. Праці Б. Андерсона, Е. Сміта, М. Гроха та ін. Розвиток історіографії національних процесів в Україні. Головні етапи історіографії ХХ – початку ХХІ ст. Головні чинники внутрішніх інтеграційних процесів як процесів національної інтеграції: демографічні, культурні, політичні, соціально-економічні, ментальні. Періодизація історії етно-національної та національно-політичної інтеграції в Україні. Макроперіоди інтеграційного процесу: 1. Русь (Русь-Україна) ІХ – ХІІІ ст. Галицько-Волинська Русь. Княжа доба в цілому (до князівств ХV ст.). Відомий за джерелами початок функціонування терміну «руси» (пізніше – русини) для народу і Русі – для вітчизни. Інтегруючий потенціал спадку Русі-України до середини ХVІІ ст. 2. Інтеграція в умовах Гетьманщини ХVІІ ст. Поширення поняття Україна й формування стійкого уявлення про «козацький народ». 3. Гетьманщина («Малоросія») ХVІІІ ст. 4. Україна ХІХ – початку ХХ ст. Процес переходу до широкого вживання назви для народу як етнічної категорії «українці, український народ», а щодо вітчизни – Україна. 5. Новітня історія України. Наповнення термінів «український народ», «українці», «Україна» як етнічним, так і політичним змістом, в залежності від історичного контексту та окремих чинників.

Тема 2. Назва вітчизни та народу як прояв спільної ідентичності та шлях до її формування.

Історіографія проблеми. Актуалізація уваги до проблеми у ХІХ ст., в умовах формування модерної нації. Історіографія питання в ХХ ст. Сучасна історіографія проблеми. Головні чинники еволюції у справі вживання етнонімів та «аллонімів», тобто так званих «чужих» чи запозичених назв, які функціонували в різні історичні періоди щодо українського народу чи його частини (руси, русини, рутени, роксолани, «козацький народ», малороси, українці, угро-русини, карпато-руси тощо). Історичні уявлення стосовно території національної «вітчизни» (держави), зміни у практиці вживання назв вітчизни в межах різних історичних періодів (Русь, Мала Росія, Україна Малоросійська, Україна). Модерне націотворення та проблема утвердження спільного для всіх частин українського народу, розділеного між різними країнами, етноніму та назви для вітчизни. Порівняння з досвідом інших слов'янських народів. Остаточне утвердження вживання назви «Україна» для вітчизни та «український народ», «українці» для народу. Особливості сучасного суспільного дискурсу. Практика використання терміну «українці» на основі двох підходів: етно-національного та національно-політичного, що відповідає двом головним підходам до визначення окремих типів нації (етнічної та політичної).

Тема 3. Роль Києва та інших українських історичних столиць та адміністративних центрів у забезпеченні процесів національної консолідації.

Роль столиць у внутрішніх інтеграційних процесах, включно з національним, в українському та світовому історичному досвіді. Значення фактичної ролі та уявлень про столицю у посиленні об'єднувачих тенденцій по горизонталі та історичній вертикалі. Історіографія проблеми. Значення Києва в історії українського суспільства в різні історичні періоди, у процесах внутрішньої консолідації української нації (як етнічної, так і політичної). Місце Києва в історичному та історико-міфологічному дискурсах. Значення центрів зі «столичною» історичною спадщиною в суспільному дискурсі сучасної України. Відповідність ролі Києва як української столиці історичній традиції та сучасній ролі міста в суспільному розвитку. Законодавство України про столичний статус та значення Києва. Значення інших, крім Києва, міст як столичних центрів в окремі історичні періоди. Роль Галича та Львова як прикладів столичних міст середньовічної доби, історія та значення столиць козацької доби, центри та столичні міста модерного та новітнього періодів, зокрема, Львів,

Харків. Новітня трансформація окремих традицій «столичності» (зокрема, феномен «культурної столиці України»).

Тема 4. Роль явищ культури та духовного життя в процесах національної інтеграції в Україні.

Культура як одна з ознак нації та важливий чинник консолідації суспільства. Ставлення до культурних питань в українському національному русі. Значення релігійного чинника в процесах національної консолідації в межах окремих періодів. Еволюція уявлень щодо ролі церкви у модерний період: церква як важливий чинник не тільки релігійної консолідації суспільства, але й власне модерної національної. Літературні здобутки українського народу як об'єднуючий потенціал у межах різних періодів. Роль історіографії в процесі внутрішньої національної консолідації українського суспільства. Головні періоди в розвитку історичної науки та історичних знань, виділені на основі критерію створення мета-оповідей з історії України, в яких відображена національна (в етнічному та політичному сенсі) історіографічна парадигма. Процес розвитку української літературної мови як чинника консолідації українського народу та нації. Розвиток української літературної мови в XIX – XX ст. Порівняння з подібними процесами в інших народів. Використання розмовної мови як основи для літературної та наукової в умовах співіснування інших проектів. Визнання ролі мови як важливого засобу національної інтеграції в сучасній Україні.

Змістовий модуль 2. Регіональні особливості національних процесів.

Тема 5. Регіональний чинник процесів національної суспільної інтеграції в Україні

Регіоналізм як одне з важливих явищ процесів національної інтеграції в Україні. Поняття «регіональної ідентичності». Проблема формування українських регіонів. Історичні чинники формування статусу та сприйняття українських регіонів як частин єдиної «вітчизни». Вхідження території сучасної України до складу різних держав, починаючи з часів Русі (Русі-України). Проблема збереження етнокультурної української спільності на території Русі (Русі-України), вплив християнських країн, до яких увійшли українські землі. Особливості етнонаціональних процесів і процесів суспільної інтеграції в Північній Буковині, Закарпатті, Галичині та інших українських регіонах етнічного та іншого генезу від середньовіччя до XX ст. Специфіка процесів національної інтеграції на півдні України у XIX – на початку XX ст. Роль політичних та суспільних чинників. Історіографія проблеми специфіки регіональних чинників процесів національної суспільної інтеграції в період незалежності України (роботи Л. Нагорної та ін.). Висвітлення в історіографії особливостей взаємодії регіональних ідентичностей та процесів загальнонаціональної (етнічної або політичної) інтеграції.

Змістовий модуль 3. Україна у світових інтеграційних процесах у IX – на початку XX ст.

Тема 6. Зовнішні інтеграційні процеси в період Русі (Русі-України) та Галицько-Волинського князівства.

Зовнішні інтеграційні процеси в період Русі. Візантійські контакти та впливи. Відносини з західноєвропейськими країнами. Східний напрямок зовнішніх відносин. Роль кочівників. Форми зовнішньої інтеграції. Особливості зовнішніх інтеграційних процесів під час доби роздробленості. Напрямки інтеграції в Галицько-Волинській державі. Значення Золотої Орди. Головні чинники зовнішніх інтеграційних процесів.

Тема 7. Козацтво та Гетьманщина як нові чинники міжнародних відносин XVI - XVIII ст.

Запорозьке козацтво в системі міжнародних відносин. Боротьба за козацьку державність у XVII ст. та міжнародна інтеграція України. Формування різних зовнішньополітичних систем за участі України. Створення політичних союзів у контексті боротьби за утвердження або повернення суверенних прав України. Орієнтація в різні періоди на європейські країни, Російську державу, Османську імперію та Кримське ханство. Політична українська еміграція як чинник зовнішньointegraційних процесів.

Тема 8. Особливості інтеграційної політики щодо України в модерних державах XVI - початку XX ст. (Речі Посполитій, Російській та Австрійській імперіях).

Особливості інтеграційної політики Речі Посполитої щодо України. Правова, адміністративна системи, станова політика, соціально-економічні процеси, церковна політика.

імперіях).										
Разом за змістовим модулем 3										
Змістовий модуль 4. Україна у світових інтеграційних процесах XX – початку XXI ст.										
Тема 9. Особливості зовнішніх інтеграційних процесів під час Української національно-демократичної революції 1917-1920/21 рр.										
Тема 10. Проблеми світової інтеграції України у другій половині XX – на початку XXI ст.										
Разом за змістовим модулем 4										
Усього годин										

5. Теми семінарських занять
Семінарські заняття не передбачені.

5. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
	Вступ до вивчення внутрішніх інтеграційних процесів в Україні як національних. Теоретичні та загальні питання.	
	Назва вітчизни та народу як прояв спільної ідентичності та шлях до її формування.	
	Роль Києва та інших українських історичних столиць та адміністративних центрів у забезпеченні процесів національної консолідації.	
	Роль явищ культури та духовного життя в процесах національної інтеграції в Україні.	
	Регіональний чинник процесів національної суспільної інтеграції в Україні.	
	Зовнішні інтеграційні процеси в період Русі (Русі-України) та Галицько-Волинського князівства.	
	Козацтво та Гетьманщина як нові чинники міжнародних відносин	
	Особливості інтеграційної політики щодо України в модерних державах XVI -початку XX ст. (Речі Посполитій, Російській та	

	Австрійській імперіях).	
	Особливості зовнішніх інтеграційних процесів під час Української національно-демократичної революції 1917-1920/21 рр.	
	Проблеми світової інтеграції України у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.	

7. Теми лабораторних занять

Лабораторні заняття не передбачені

8. Самостійна робота

Самостійна робота передбачає вивчення студентами рекомендованої та додаткової літератури, ознайомлення з джерелами та підготовку ІНСЗ (індивідуального самостійного завдання) (докладніше див. нижче).

№ з/п	Назва теми/ види завдань	Кількість годин
До змістових модулів 1-2.		
	Вступ до вивчення внутрішніх інтеграційних процесів в Україні як національних. Теоретичні та загальні питання / [1], [2], [3], [4], [5].	
	Назва вітчизни та народу як прояв спільної ідентичності та шлях до її формування. / [1], [2], [3], [4], [5].	
	Роль Києва та інших українських історичних столиць та адміністративних центрів у забезпеченні процесів національної консолідації / [1], [2], [3], [4], [5].	
	Роль явищ культури та духовного життя в процесах національної інтеграції в Україні / [1], [2], [3], [4], [5].	
	Регіональний чинник процесів національної суспільної інтеграції в У	
До змістових модулів 3-4		
	Зовнішні інтеграційні процеси в період Русі (Русі-України) та Г	
	Козацтво та Гетьманщина як нові чинники міжнародних відносин	
	Особливості інтеграційної політики щодо України в модерних державах ХVІ -початку ХХ ст. (Речі Посполитій, Російській та А	
	Особливості зовнішніх інтеграційних процесів під час Української національно-демократичної революції 1917-1920/21 рр. / [1], [2],	
	Проблеми світової інтеграції України у другій половині ХХ – на п	
	Разом	

До самостійної роботи відноситься:

[1] – ознайомлення з базовою літературою;

[2] – ознайомлення з джерелами;

[3] – ознайомлення зі додатковою літературою

[4] – підготовка ІНСЗ-реферату.

[5] – конспектування-есе літератури та джерел (за рекомендацією викладача).

Індивідуальне самотійне завдання (ІНСЗ). Види індивідуальних самотійних завдань:

Вибір ІНСЗ визначається потребою поглибленого ознайомлення з матеріалом курсу.

1. Реферат.

- Передбачає поглиблене вивчення окремих проблем; ознайомлення з необхідною літературою та джерелами; написання власного дослідження на запропоновану або визначену разом з лектором тему. Обсяг – 15-20 сторінок, шрифт 12, 1,5 інтервал; захист підготовленої роботи. Оцінювання реферату складає 15 балів і включає наступні критерії: 1) самотійність мислення, 2) розкриття теми, відповідність висновків змісту реферату, 3) наявність посилань на використані джерела та літературу; 4) усний захист.

Оцінка знижується на 5 балів за відсутність перших двох показників; на 5 балів за відсутність третього показника; на 5 балів за відсутність четвертого показника.

Перелік орієнтовних тем рефератів

До змістових модулів 1-2:

1. Поняття «національна ідентичність» та його значення для аналізу історичних національних процесів.
2. Значення м. Києва у процесі консолідації українського народу та нації.
3. Об'єднуючий потенціал творів Т. Г. Шевченка у контексті українського націотворення.
4. Етноконфесійна структура ранньомодерного суспільства Речі Посполитої як одна з передумов розвитку соціальної конфліктності.
5. «Образ» українського козацтва як спільноти на певній території у працях іноземних авторів ранньомодерної доби.
6. «Синопис» і його роль у політиці формуванні нової національної ідентичності.
7. Результати переписів населення в Російській імперії у другій половині XIX ст. як важливе джерело для аналізу національних процесів в Україні.
8. Українофільський напрямок в західноукраїнських землях: походження, головні ідеї та персоналії.
9. Москвофільський напрямок в західноукраїнських землях: походження, головні ідеї та персоналії.
10. Вплив італійського національного руху на теорію та практику українського руху.
11. Роль української періодики періоду 1905-1914 рр. у процесі формування національної свідомості.
12. Роль Українських Січових стрільців у розвитку національної ідентичності серед українців Закарпаття та Волині.
13. Праця М. Грушевського «Хто такі українці і чого вони хочуть» як джерело для аналізу «образу української ідентичності».
14. Досвід Центральної Ради у справі організації керівництва національними процесами в Україні.
15. Завдання формування національної свідомості та засоби для його досягнення у документах та діяльності ОУН.
16. Особливості національної політики та національної міфології під час Другої світової війни.
17. «Україна наша радянська» П. Шелеста: нереалізований потенціал для формування національної свідомості.
18. Увічнення історичної пам'яті представників національних меншин або пов'язаних з ними подій в Одеській області.
19. Увічнення пам'яті персоналій української історії та окремих подій в Одеській області.
20. Регіональні аспекти національних процесів (на вільний вибір українського регіону).

До змістових модулів 3-4:

1. Візантія, Болгарія та Русь (Русь-Україна) як суб'єкти інтегрованої цивілізаційної «плити».
2. Від норманських до слов'янських «руських» (українських) систем економічних зв'язків: порівняльний аспект.
3. Конфігурація міжнародних відносин Галицько-Волинської держави у контексті спроби звільнитися від золотоординської залежності.

4. Релігійний чинник у процесах зовнішньої інтеграції України до Європи в середні віки.
5. Східноєвропейська система зв'язків Русі (Русі-України) та Галицько-Волинської держави.
6. Русь (Русь-Україна) і проблема інтеграції із Заходом.
7. Інтеграція частини України до Османської імперії та Кримського ханства: візантійський «слід» чи нова сторінка історії?
8. Інтелектуальна історія інтеграційних європейських процесів XVI – XVII ст. та участь в них України.
9. Запорозьке козацтво та європейська антиосманська інтеграція: суб'єкт чи чинник інтеграційного процесу?
10. Відображення процесів зовнішньої інтеграції України у культурі та побуті українського народу у XVII - XVIII ст.
11. Головні завдання української дипломатії на переговорах з послами різних держав у другій половині XVII ст.
12. «Архітектурний» шлях європейської інтеграції України, XVIII -XIX ст.
13. Структура торгівельних контрагентів під час функціонування Одеського порто-франко.
14. Імміграція іноземців як частина процесу світової інтеграції України наприкінці XVIII – першій половині XIX ст.
15. Інтеграція України до процесів грецького та болгарського національного звільнення у XIX ст.
16. Зовнішня політика українських держав періоду Української національно-демократичної революції в мемуарах сучасників (на вибір).
17. Університетські центри України, як засіб освітньої, наукової та культурної інтеграції з країнами світу.
18. Проекти світової та регіонально-світової інтеграції незалежної України.
19. Розвиток євроінтеграційних процесів у сучасній Україні: інституційний та державний рівні.
20. Тема за власним бажанням (з узгодженням з боку викладача).

2. Конспект-есе літератури та джерел.

Передбачає ознайомлення з джерелами та літературою; написання есе на основі тексту з реферуванням змісту, виділенням головних ідей та висловленням ставлення до проблеми; підготовка конспекту-есе літератури та джерел оцінюється у 15 балів за 5 позицій опрацьованих джерел та літератури і включає наступні критерії: 1) самостійність мислення, 2) виділення проблемних чи дискусійних питань, 3) кількість опрацьованої літератури (не менше 5 з рекомендованого викладачем списку, дивіться Додатки). Оцінка знижується на 5 балів за відсутність першого показника, на 3 бали за відсутність другого показника, на 3 бали за відсутність 1 позиції опрацьованої літератури.

9. Методи навчання

Зазначений курс спрямований на зростання активності та самостійності студентів у процесі отримання знань та забезпеченні чітких орієнтирів стосовно предмету, що вивчається. Для здійснення мети і основних завдань курсу застосовуються наступні методи навчання:

1. Словесні: лекція, дискусія, обговорення проблемних питань.
2. Наочні: презентація, у тому числі презентація власних результатів досліджень.
3. Практичні: виконання індивідуальних завдань.

10. Форми контролю та методи оцінювання (у т.ч. критерії оцінювання результатів навчання)

Для з'ясування ефективності процесу навчання використовується поточний контроль у вигляді усного опитування та періодичний контроль у вигляді двох модульних контрольних.

Підсумковий контроль проводиться у вигляді заліку, дорівнює результатам поточного та періодичного контролю.

Критерії оцінювання:

Оцінка національною шкалою	за	Теоретична підготовка	Практична підготовка
		Здобувач освіти	
Відмінно		у повному обсязі володіє навчальним матеріалом, здатний успішно презентувати та використовувати отримані знання під час навчання; виявляє знання спеціальної літератури та джерел, самостійний у аналізі матеріалу та висновках; оперує необхідною термінологією; володіє розумінням дискусійності окремих проблем; володіє спеціально-історичною та загальнонауковою методологією дослідження	проводить детальний аналіз історичних проблем, вміє користуватися пошуковими можливостями для отримання інформації щодо джерел дослідження, вміє ефективно працювати з історичними джерелами, спроможний обрати необхідний методологічний підхід, самостійно й творчо підходить до завдання виконання самостійної роботи
Добре		у достатньому обсязі володіє навчальним матеріалом, здатний добре презентувати отримані знання під час навчання; виявляє певні знання спеціальної літератури та джерел, хоча і не завжди у повному рекомендованому обсязі; самостійний у аналізі матеріалу та висновках; оперує необхідною термінологією; володіє розумінням дискусійності окремих проблем, однак не завжди може швидко знайти необхідні аргументи для доведення власної точки зору; володіє основами спеціально-історичної та загальнонаукової методології дослідження	проводить достатньо добрий аналіз історичних проблем, вміє користуватися пошуковими можливостями для отримання інформації щодо джерел дослідження, хоча не завжди намагається використати свої вміння у максимальному обсязі; вміє працювати з історичними джерелами, здатний обрати певний методологічний підхід, хоча не виходить за межі традиційних; самостійно й достатньо творчо підходить до завдання виконання самостійної роботи
Задовільно		володіє основами навчального матеріалу; користується спеціальною термінологією, але не завжди точно формулює відповідні їй поняття; має знання спеціально-історичної методології, але вони слабкі і не дозволяють досягти успіху у роботі з фактичним матеріалом; формулювання висновків відбувається без глибокого розуміння причинно-наслідкових зв'язків	виявляє вміння користуватися джерелами, однак здатний більше описувати їх зміст, а не аналізувати; знання спеціальної рекомендованої літератури слабке; відсутні стійкі уміння та навички; правильне виконання половини завдань модульних контрольних
Незадовільно можливістю повторного складання	з	демонструє дуже фрагментарні знання фактичного матеріалу; певним чином використовує спеціальну методологію, однак не може аргументувати її обрання та	слабке уявлення про роботу з історичними джерелами; виконання незначної частини самостійних завдань та модульних контрольних.

		важливість; висновки недостатньо аргументовані та самостійні	
Незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни		не володіє навчальним матеріалом та спеціальною термінологією	виконує лише окремі елементи завдань, не виявляє самостійності, потребує постійної допомоги викладача

11. Питання для підсумкового контролю

До модулів 1-2:

1. Теоретичні питання стосовно процесів національної (внутрішньої) інтеграції України. Головна термінологія.
2. Головні чинники та етапи процесів національної інтеграції.
3. Розвиток історіографії процесів національної інтеграції в Україні: специфіка окремих етапів.
4. Назва народу як інтегруючий чинник: історія самоназв та «псевдонімів» («аллонімів») від середньовіччя до кінця ранньомодерної доби.
5. Назва народу як інтегруючий чинник: історія самоназв та «псевдонімів» («аллонімів») від кінця ранньомодерної доби до початку XXI ст.
6. Головні чинники еволюції у справі вживання етнонімів та «аллонімів» щодо українського народу.
7. «Назва вітчизни» та уявлення щодо її території в контексті історії України від середньовіччя до сучасності.
8. Роль Києва у консолідації українського етносу та нації у IX – на поч. XX ст.
9. Інтегруюча роль козацьких столиць.
10. Роль окремих адміністративних/державних центрів у національній (етнічній та політичній) інтеграції України у XX - на початку XXI ст.
11. Значення релігійного чинника у процесах етнічної та національної (етнічної та політичної) консолідації в межах окремих періодів історії України.
12. Об'єднуючий потенціал літературної мови та літератури у межах різних періодів історії України.
13. Історіографічні образи України в 19 - на початку 20 ст. та історіографічні парадигми кінця XX - початку XXI ст. як підґрунтя для національної консолідації.
14. Регіональні особливості процесів національної інтеграції в Україні у середні віки та новий час.
15. Регіональні особливості процесів національної інтеграції у XX - на початку XXI ст.

До модулів 3-4:

1. Міжнародна інтеграція Русі (Русі-України) IX-XII ст. та Галицько-Волинського князівства.
2. Міжнародна інтеграція Галицько-Волинського князівства.
3. Запорозьке козацтво в системі міжнародних відносин.
4. Особливості конфігурації міжнародних зв'язків Гетьманщини.
5. Особливості інтеграційної політики щодо України в Речі Посполитій.
6. Особливості інтеграційної політики щодо України в Російській та Австрійській імперіях.
7. «Українське питання» в період Першої світової війни. Антанта та Троїстий (Четверний) союз.
8. Особливості інтеграційних процесів під час перших українських демократичних урядів (УНР Центральної Ради та УНР Директорії).
9. Соборність українських земель. Акт злуки УНР та ЗУНР 22 січня 1919 р. в контексті міжнародних відносин.
10. Особливості інтеграційних процесів періоду Української держави П. Скоропадського.
11. Україна як член ООН у другій половині XX ст.
12. Особливості зовнішніх інтеграційних процесів Української держави після проголошення незалежності: загальна характеристика.

13. Україна та СНД.
14. Проблеми європейської інтеграції України.
15. Проблеми членства України в міжнародних об'єднаннях.

12. Розподіл балів, які отримують студенти

Поточний та періодичний контроль											Сума балів
Змістовий модуль 1					Змістовий модуль 2					Індивідуальне самостійне завдання	
T1	T2	T3	T4	T5	T1	T2	T3	T4	T5	30	100
5	5	5	5	5	5	5	5	5	5		
Модульна контрольна 1 – 10 балів					Модульна контрольна 2 – 10 балів						

Види навчальної роботи	Бали за одне заняття (завдання)	Кількість занять (завдань)	Сумарна кількість балів
Змістові модулі 1-2			
Поточний контроль під час практичних занять	5	5	0-25
Виконання індивідуального самостійного завдання	20	1 (реферат)	0-15
Контрольна робота за змістовим модулем 1	10	1	0-10
Усього за змістовим модулем 1			0-50
Змістові модулі 3-4 2			
Поточний контроль під час практичних занять	5	5	0-25
Виконання індивідуального самостійного завдання	1	1 (конспекти-есе)	0-15
Контрольна робота за змістовим модулем 2	10	1	0-10
Усього за змістовим модулем 2			0-50
Підсумкова сума балів			0-100

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	Відмінно	зараховано
	B	добре	
	C		
	E	задовільно	

		незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
		незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

13. Навчально-методичне забезпечення

1. Робоча програма. Сайт: onu.edu.ua
2. Силабус. Сайт: onu.edu.ua
3. Діанова Н.М., Новікова Л.В. Україна в національному та світовому інтеграційних процесах: метод. рекомендації з нормативного курсу для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 032 «Історія та археологія». Одеса : Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 2020. 64 с. URL : <http://dspace.onu.edu.ua:8080/handle/123456789/29801>
4. Новікова Л. В. Історія етнічних (національних) меншин в Україні. Змістовий модуль 1. Загальна частина: курс лекцій. Одеса: Одеський національний університет, 2018. 214 с. URL : <http://dspace.onu.edu.ua:8080/handle/123456789/25334>
5. Новікова Л. Історія етнічних (національних) меншин в Україні. Змістовий модуль 2: курс лекцій Одеса : Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2021. 398 с. URL: http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/32985/1/novikova_nac_menshiny2.pdf

14. Рекомендована література

До змістових модулів 1-2

Основна

1. Верменич Я. В. Конструювання української ідентичності: національні й регіональні проекти другої половини XIX – початку XX ст. / відп. ред. В. А. Смолій. К.: Інститут історії України, 2016. 356 с. URL: <http://resource.history.org.ua/item/0013111>
2. Верменич Я. В. Південна Україна на цивілізаційному пограниччі / відп. ред. В. А. Смолій. НАН України. Інститут історії України, Відділ історичної регіоналістики. Київ: Інститут історії України, 2015. 482 с.
3. Верменич Я. В. Пошук моделей консолідації української нації на рубежі XIX і XX століть: погляд з понад сторічної відстані. Аналітична доповідь / відп. ред. В. А. Смолій. НАН України. Інститут історії України. Київ : Інститут історії України, 2016. 99 с.
4. Єфіменко Г. Перша столиця радянської України. *Регіональна історія України*. Збірник наукових статей. 2012. № 6. С. 127-156. URL: http://resource.history.org.ua/publ/region_2012_6_127
5. Магочій П.-Р. Україна: історія її земель та народів. Ужгород : Вид-во В. Падяка, 2012. 794 с.
6. Меленчук О. Феномен святкування роковин, присвячених пам'яті Т. Шевченка як соціокультурне явище в боротьбі за українську незалежність у літературно-критичних студіях С. Єфремова. *Вісник Черкаського університету*. Вип. 178. Серія Філологічні науки. Черкаси, 2010. С. 5-12. URL: <http://book.net/index.php?p=achapter&bid=20841&chapter=1>
7. Національне питання в Україні XX – початку XXI ст.: історичні нариси / ред. рада : В. М. Литвин (голова) та ін. ; відп. ред. В. А. Смолій; кер. авт. кол. Л. Д. Якубова ; авт. кол. : О. Г. Аркуша, В. Ф. Верстюк, С. В. Віднянський та ін. ; НАН України; Інститут історії України. Київ, 2012. 592 с.
8. Новікова Л. Історичний текст як картина минулого і як відображення реалій своєї доби: на прикладі «Синопису». *Історія України в книжкових пам'ятках XVI-XVII ст.* : колекції Наукової бібліотеки ОНУ імені І. І. Мечникова. Одеса, 2011. С. 80-97.
9. Новікова Л. «Хозарський слід» в історії козацтва: до питання про зміну уявлень на зламі епох

(на основі джерел раннього модерного періоду). *Чорноморська минушина. Записки Відділу історії козацтва на півдні України науково-дослідного Інституту козацтва Інституту історії Національної Академії Наук України*. Одеса, 2016. Вип. 11. С. 69-82.

10. Novikova L. Tomasz Kamusella, Words in Space and Time: Historical Atlas of Language Politics in Modern Central Europe. *Hiperboreea*. 2022. Vol. 9. № 2. P. 277-280. URL : <https://scholarlypublishingcollective.org/psup/hiperboreea/issue/9/2>
11. Сміт Ентоні Д. Національна ідентичність. Київ: Основи, 1994. 224 с. URL: <http://litopys.org.ua>
12. Снайдер Т. Перетворення націй. Польща, Україна. Литва, Білорусь. 1569-1999. 2012. 464 с.
13. Україна: процеси націотворення / упор. А. Каппелер. Київ : К.І.С., 2011. 415 с.
14. Чухліб Т. Поняття «Україна», «Українний» та «Українська держава» в офіційному дискурсі Війська Запорозького (1659–1665 рр.). *Україна в Центрально-Східній Європі*. 2016. Вип. 16. С. 13-43. URL : http://resource.history.org.ua/publ/Ucse_2016_16_3
15. Чухліб Т. Поняття «Україна», «Український», «отчизна», «народ» в офіційному дискурсі Війська Запорозького (1666–1672 рр.). *Україна в Центрально-Східній Європі*. 2017. Вип. 17. С. 41-79. URL : http://resource.history.org.ua/publ/Ucse_2017_17_5

Додаткова

1. Андерсен Бенедикт. Уявлені спільноти. Міркування щодо походження й поширення націоналізму. Вид. 2, перероблене. Київ: Критика, 2001. 276 с. URL: <http://litopys.org.ua/anders/and.htm>
2. Аркуша О., Мудрий М. Русофільство в Галичині в середині XIX – на початку XX ст.: генеза, етапи розвитку, світогляд. *Вісн. Львів. ун-ту. Сер. іст.* 1999. Вип. 34. С. 231–268.
3. Брехунець Н. С. Русифікація освітньої сфери України 50 – 80 рр. XX ст. *Історичний журнал*. 2004. № 67. С. 96-103.
4. Вінграновський М. Чотирнадцять столиць України. Короткі нариси з їх історії. Київ : Голов. спеціаліз. ред. літ. мовами нац. меншин України, 2002. 176 с. URL: <http://ukrlife.org/main/prosvita/14capitals.html>
5. Воблий К. Київ – серце України. Київ; Львів: Укрдержвидав, 1944. 32 с.
6. Головаченко В. І. Солдатенко В. Ф. Українське питання в роки Першої світової війни: монографія. Київ : Парламентське вид-во, 2009. 448 с.
7. Грицак Я. Страсти по Львову. *І. Незалежний культурологічний літопис*. 2002. №. 26. С. 66-87. URL: <http://www.ji.lviv.ua/n26texts/hrystsak.htm>
8. Грушевський М. Велика, Мала і Біла Русь. *Український світ*. 1992. № 1. С. 16-17, № 2. С. 20, 29-31. URL: <http://litopys.org.ua>
9. Грушевський М. Звичайна схема «руської» історії й справа раціонального укладу історії східного слов'янства. *Твори*. Львів, 2002. Т. 1. С. 75-82. URL: <http://litopys.org.ua>
10. Дзюба І. Інтернаціоналізм чи русифікація? Київ: Видавничий дім «КМ Academia», 1998. 276 с. URL: <http://litopys.org.ua>
11. Жуковський А. Національне питання в полеміці між М. Драгомановим і Б. Грінченком. *Б. Грінченко – М. Драгоманов. Діалоги про українську національну справу*. Київ, 1994. С. 18-30. URL: <http://history.org.ua>
12. Закарпаття в етнополітичному вимірі. Київ : ІПіЕНД імені І. Ф. Кураса НАН України, 2008. 682 с.
13. Зварич І. Т. Етнополітика в Україні: регіональний контекст. Київ, 2009. 320 с. URL: http://ipiend.gov.ua/?mid=11&action=monograph_detail&monograph_id=93
14. Ісламська ідентичність в Україні / Богомолів О. В., Данилов С. І., Семиволос І. М. Київ: AMES, 2005. 130 с.
15. Каппелер А. Росія як поліетнічна імперія / пер. з нім. Х. Назаркевич. Львів : Вид-во Українського католицького університету, 2005. 12, 360 с.
16. Касьянов Г. В. Теорії нації та націоналізму : монографія. Київ : Либідь, 1999. 352 с. URL: <http://litopys.org.ua>
17. Магочій П.-Р. Крим: наша благословенна земля. Ужгород : Вид-во В. Падяка, 2014. 160 с.
18. Макаручук С. Національна свідомість і етноніми українців у XIX ст. *Україна: культурна*

- спадщина, національна свідомість, державність*. 2000. Вип. 7. С. 127–131.
19. Міронова І. С. Національні меншини України : навчально-методичний посібник. Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2006. 463 с.
 20. Моця О. П. Самоідентифікація східних слов'ян у часи Русі. *Український історичний журнал*. 2015. № 1. С. 4-10. URL : http://resource.history.org.ua/publ/UIJ_2015_1_3
 21. Моця О. П. «Русь», «Мала Русь», «Україна» в післямонгольські та козацькі часи / НАН України. Інститут археології. Київ : Наукова думка, 2009. 324 с. URL : <http://resource.history.org.ua/item/0009932>
 22. Музичко О. Є. Південна вісь Соборності: націєтворчі процеси в Українському Причорномор'ї (кінець XIX – перша половина XX ст.). Одеса, 2015. 352 с.
 23. Нагорна Л. Феномен регіоналізму і національна ідентичність в Україні: історичні витоки. *Регіональна історія України* : зб. наук. праць. Київ : Ін-т історії України НАНУ, 2007. Вип. 1. С. 107-122.
 24. Національні процеси в Україні : історія і сучасність: док. і матеріали: довідник / упоряд. Кресіна І. О. (кер.) та ін. : у 2 ч. Київ, 1997. Ч. 1 / упоряд. : І. О. Кресіна (кер.), О. В. Кресін, В. П. Ляхощкий, В. Ф. Панібудьласка ; за ред. В. Ф. Панібудьласки. Київ: Вища школа, 1997. 583 с. Ч. 2 / упоряд. : І. О. Кресіна (кер.), В. Ф. Панібудьласка ; за ред. В. Ф. Панібудьласки. Київ : Вища школа, 1997. 704 с.
 25. Новікова Л. В. «Історіограф» Південної України Аполлон Скальковський: інтелектуальна апологія імперської політики та регіональної історичної самобутності / відп. ред. В. М. Хмарський. Одеса : Одеський національний університет, 2012. 464 с.
 26. Новікова Л. В. Історія етнічних (національних) меншин в Україні. Змістовий модуль 1. Загальна частина: курс лекцій. Одеса : Одеський національний університет, 2018. 214 с.
 27. Проблеми національно-культурної самоідентифікації українців на Півдні та Сході України в контексті етнополітики Європейського Союзу. Одеса, 2007. 87 с.
 28. Ричка В. М. «Галич – другий Київ»: середньовічна формула чи історіографічна метафора? *Український історичний журнал*. 2006. № 1. С. 4-13.
 29. Рубчак М. Від периферії до центру: розвиток української національної свідомості у Львові у XVI ст. *Філол. і соціолог. думка*. 1993. № 1. С. 96-112.
 30. Скоблик В. П., Сліпецький О. С. Багаторівневе співвідношення ідентичностей на Закарпатті (1991-2001). *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Історія*. Вип. 21. Ужгород, 2008. С. 57-62.
 31. Старик В. Між націоналізмом і толерантністю: [Чернівецька область]. Чернівці : Прут, 2009. 184 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0001302>
 32. Струкевич О. Українська «нація до націоналізму»: пошуки критеріїв ідентичності в Україні-Гетьманщині XVIII ст. *Український історичний журнал*. 1999. № 6. С. 17-33.
 33. Турченко Ф. Г., Турченко Г. Ф. Південна Україна: модернізація світова війна, революція (кінець XIX ст. – 1921 р.) : історичні нариси. Київ : Генеза, 2003. 304 с.
 34. Українська ідентичність і мовне питання в Російській імперії: спроба державного регулювання (1847–1914) : зб. док. і мат. / відп. ред. Г. Боряк. Київ : Ін-т історії України, 2013. 807 с.
 35. Чухліб Т. Назви «Україна» та «Українний» в офіційному тезаурусі держав Східної Європи та Малої Азії: діахронно-семантичний аналіз (1490-ті рр. — середина XVII ст.). *Україна в Центрально-Східній Європі*. 2018. Вип. 18. С. 13-57. URL : http://resource.history.org.ua/publ/Ucse_2018_18_3
 36. Чухліб Т. Поширення назви «Україна» в офіційному дискурсі Речі Посполитої як один із наслідків Люблінської унії 1569 р. *Український історичний журнал*. 2019. № 4. С. 4-23. URL : http://resource.history.org.ua/publ/UIJ_2019_4_3
 37. Український націоналізм: антологія. Т. 1. 2-е вид. Київ, 2010. 384 с. Т. 2. Київ, 2011. 352 с.
 38. Яковенко Н. Вибір імені versus вибір шляху (назви української території між кінцем XVI – кінцем XVII ст.). *Міжкультурний діалог*. Т. 1. : *Ідентичність*. Київ : Дух і літера, 2009. С. 57-95.

До змістових модулів 3-4:

Основна

1. Віднянський С. Україна — Європейський Союз: новий етап взаємовідносин в умовах російсько-української війни 2014–2022 рр. *Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки*. 2022. Вип. 31. С. 10. URL : http://resource.history.org.ua/publ/Mzu_2022_31_3
2. Віднянський С. В. Чому та як Українська РСР стала однією з країн-засновниць ООН? (до 70-річчя Організації Об'єднаних Націй і членства в ній України). *Український історичний журнал*. 2015. № 5. С. 172. URL : http://resource.history.org.ua/publ/UIJ_2015_5_14; № 6. С. 175. URL : http://resource.history.org.ua/publ/UIJ_2015_6_13
3. Віднянський С. Розвиток та проблемні питання партнерських відносин України з сусідніми країнами-членами ЄС. *Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки*. 2021. Вип. 30. С. 156. URL : http://resource.history.org.ua/publ/Mzu_2021_30_10
4. Войтович Леонтій. Княжа доба на Русі (837-1492). Т. 1 : Становлення імперії Русь (837–1054). Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2021. 590 с.
5. Котляр М. Ф. Нариси воєнного мистецтва Давньої Русі / гол. ред. Н. Слюсаренко. НАН України. Інститут історії України. Київ : Наш час, 2010. 280 с. URL: <http://resource.history.org.ua/item/0009652>
6. Новікова Л. В. Історія етнічних (національних) меншин в Україні. Змістовий модуль 1. Загальна частина: курс лекцій. Одеса: Одеський національний університет, 2018. 214 с. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/handle/123456789/25334>
7. Новікова Л. Історія етнічних (національних) меншин в Україні. Змістовий модуль 2: курс лекцій Одеса : Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2021. 398 с. URL: http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/32985/1/novikova_nac_menshiny2.pdf
8. Новікова Л. Про особливості українсько-турецьких та українсько-татарських відносин в останній третині XVII - на початку XVIII ст. *Чорноморська минушина. Записки Відділу історії козацтва на півдні України науково-дослідного Інституту козацтва Інституту історії Національної Академії Наук України*. Одеса, 2019. Вип. 14. С. 29-47.
9. Снайдер Т. Перетворення націй. Польща, Україна. Литва, Білорусь. 1569-1999. 2012. 464 с.
10. Україна в історії Європи XIX – початку XXI ст.: історичні нариси / за ред. чл.-кор. НАН України С. В. Віднянського. Київ : Інститут історії України НАН України, 2020. 814 с. URL: <http://resource.history.org.ua/item/0015027>
11. Чабан А. Ю., Харсун О. В. Українська козацька держава часів Богдана Хмельницького як суб'єкт європейських міжнародних відносин. *Вісник Черкаського університету*. 2017. № 1. С. 118-127.

Додаткова

1. Васильєва-Чекаленко Л. Д. Україна в міжнародних відносинах (1944-1996): навч. посібн. Київ : Освіта, 1998. 176 с.
2. Верстюк В. Ф. Україна і Росія в історичній ретроспективі: Українські проекти в Російській імперії. Київ: Наукова думка, 2004. 503 с.
3. Віднянський С.В. Еволюція зовнішньої політики України (1991-2006 рр.) / Віднянський С.В., Мартинов А.Ю. *Український історичний журнал*. 2006. № 4. С. 32-51. URL : http://resource.history.org.ua/publ/journal_2006_4_32
4. Головка О. Б. Проблеми взаємовідносин Київської Русі з Візантією у IX — першій половині XI ст. *Український історичний журнал*. 1989. № 1. С. 65-73. URL : http://resource.history.org.ua/publ/journal_1989_1_65
5. Головченко В., Матвієнко В. Дипломатична історія України від найдавніших часів до XIX століття. Київ: Київський ун-т, 2007. 480 с.
6. Горобець В. М. Від союзу до інкорпорації: українсько-російські відносини другої половини XVII - першої чверті XVIII ст. / НАН України. Інститут історії України. Київ, 1995. 70 с.
7. Дещинський Л. Є., Панюк А. В. Міжнародні відносини України: історія і сучасність: навч. посібн. Ч. 1. Львів : Видавництво «Бескид-Біт», 2002. 224 с. URL : <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0001075>

8. Долішній М. Концептуальні підходи до створення польсько-українського євро регіону «Сян» на основі узагальнення досвіду євро регіонів на західному кордоні Польщі. *Регіональна економіка*. 2003. № 1. С. 69-82.
9. Заремба О. В., Федоренко О. А. Геополітичні ідеї в контексті розвитку української політичної думки ХХ – початку ХХІ століття. Київ : ПП «ЗОЛОТІ ВОРОТА», 2014. 168 с.
10. Котляр М. Дипломатія Галицько-Волинської Русі. *Четвертий міжнародний конгрес українців. Доповіді та повідомлення*. Одеса, 26-29 серпня 1999 р. Одеса; Київ; Львів, 1999. Ч. 1. С. 67-73.
11. Лупандін О. І. Східний вектор зовнішньої політики Української Держави. *Український історичний журнал*. 2013. № 3. С. 45-62. URL : http://resource.history.org.ua/publ/journal_2013_3_45
12. Майоров О. Зовнішня політика Галицько-Волинської Русі часів Четвертого Хрестового походу: стосунки з Німеччиною, Візантією та Польщею. *RUTHENICA*. 2008. № 7. С. 105. URL : http://resource.history.org.ua/publ/ruthenica_2008_7_105
13. Михед П. Слов'янське Відродження і формування нової парадигми української культури. *Сучасність*. 1999. № 1. С. 110-114.
14. Моця О. П. Київська Русь і країни Європи: характерні риси східнослов'янської державності, рівні міжнародних відносин та напрями контактів. *Український історичний журнал*. 2007. № 1. С. 4-19. URL : http://resource.history.org.ua/publ/journal_2007_1_4
15. Овсій І. О. Зовнішня політика України (від найдавніших часів до 1944 року). Навч. посібн. 2-е вид. Київ: Либідь, 2002. 240 с.
16. Сергійчук В. І. Іменем Війська Запорозького. Українське козацтво в міжнародних відносинах ХVI – середини ХVII ст. Київ, 1994. 224 с.
17. Україна в Центральній-Східній Європі (з найдавніших часів до кінця ХVIII ст.) / відп. ред.: [В. А. Смолій](#). Київ : НАН України, Ін-т історії України, 2003. 426 с.
18. Україна та ЄС: проблеми та перспективи інтеграції в сучасних умовах / О. С. Кваша, А. В. Синякова. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Вип. 23. Ч. 1. 2019. С. 112-117.
19. Україна у міжнародних відносинах ХХ ст. / за ред. проф. Я. Й. Малика. Львів : Світ, 2004. 468 с.
20. Чекаленко Л. Фактори європейської ідентичності у світлі ситуації в Україні. *Європейські історичні студії: науковий журнал*. 2016. № 3. С. 43-56.
21. Чухліб Т. В. Гетьмани і монархи Української держави в міжнародних відносинах 1648-1714 рр. Київ : Інститут історії України НАН України, 2003. 518 с.
22. Шпорлюк Р. Українське національне відродження в контексті європейської історії кінця ХVIII – початку ХІХ ст. *Україна : наука і культура*. 1991. С. 159-167.

15. Електронні інформаційні ресурси

1. Електронні ресурси наукової бібліотеки ОНУ імені І.І. Мечникова. URL: <http://lib.onu.edu.ua>
2. Сайт Інституту історії України НАНУ. URL: <http://history.org.ua> та пов'язані з ним.
3. Електронні ресурси Наукової бібліотеки ім. В.І. Вернадського. URL: <http://nbuv.gov.ua>.
4. Сайт Інституту політичних та етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАНУ, URL: <http://www.ipiend.gov.ua/?mid=1>